1490 (2022-2023) – Nr. 1
ingediend op 21 november 2022 (2022-2023)

Verslag van de gedachtewisseling

namens de Commissie voor Buitenlands Beleid,
Europese Aangelegenheden, Internationale Samenwerking
en Toerisme
uitgebracht door Karl Vanlouwe

over de Staat van de Unie

verzendcode: BUI

Vlaams Parlement

Samenstelling van de Commissie voor Buitenlands Beleid, Europese Aangelegenheden, Internationale Samenwerking en Toerisme:

Voorzitter: Cathy Coudyser.

Vaste leden:
Cathy Coudyser, Maarten De Veuster, Philippe Muyters, Joris Nachtergaele, Karl Vanlouwe;
Johan Deckmyn, Carmen Ryheul, Kristof Slagmulder;
Karin Brouwers, Vera Jans;
Emmily Talpe, Bart Tommelein;
Staf Aerts, Tine Van den Brande;
Annick Lambrecht.

Plaatsvervangers:
Maaike De Vreese, Andries Gryffroy, Sofie Joosen, Steven Vandeput, Manuela Van Werde;
Adeline Blancquaert, Stefaan Sintobin, Anke Van dermeersch;
Orry Van de Wauwer, Loes Vandromme;
Jean-Jacques De Gucht, Marino Keulen;
Chris Steenwegen, Jeremie Vaneeckhout;
Steve Vandenberghe.

Toegevoegde leden:
Jos D'Haese.

INHOUD

1. Toelichting door Stefaan De Rynck 4
2. Vragen van de leden 6
2.1. Tussenkomst van Karl Vanlouwe 6
2.2. Tussenkomst van Bart Tommelein 7
2.3. Tussenkomst van Karin Brouwers 7
2.4. Tussenkomst van Karl Vanlouwe 8
3. Antwoord van Stefaan De Rynck 8
4. Toelichting door Jan Buysse 11
4.1. Energiecrisis 12
4.2. Europa in een geopolitieke context 12
4.3. Sociale markteconomie 13
4.4. NextGenerationEU 13
5. Vragen van de leden 14
5.1. Tussenkomst van Karin Brouwers 14
5.2. Tussenkomst van Bart Tommelein 14
5.3. Tussenkomst van Karl Vanlouwe 14
6. Antwoord van Jan Buysse 14
7. Antwoord van Stefaan De Rynck 15
8. Voorzitter 16
Gebruikte afkortingen 17
Bijlagen: zie de dossierpagina op www.vlaamsparlement.be

Op 25 oktober hield de Commissie voor Buitenlands Beleid, Europese Aangelegenheden, Internationale Samenwerking en Toerisme een gedachtewisseling over de Staat van de Unie met Stefaan De Rynck, hoofd van de Vertegenwoordiging van de Europese Commissie in België en Jan Buysse, algemeen directeur van het Vlaams-Europees Verbindingsagentschap (VLEVA).

Jan Buysse heeft een presentatie gebruikt bij zijn uiteenzetting. De presentatie is beschikbaar als bijlage 1. Daarnaast heeft hij nog een rapport met input van de VLEVA-leden (bijlage 2) bezorgd, evenals een blogbericht over en een transscriptie van het Europadebat (bijlage 3 en 4) dat op 10 oktober in het Vlaams Parlement heeft plaatsgevonden.

De bijlagen zijn terug te vinden op de dossierpagina van dit document op www.vlaamsparlement.be.

1. Toelichting door Stefaan De Rynck

Stefaan De Rynck legt uit dat de jaarlijkse Staat van de Unie, die telkens in september wordt uitgesproken, vertaald wordt in het werkprogramma van de Europese Commissie en dus deels de agenda van de Europese Unie voor dat jaar bepaalt. Dit jaar was het een speciale versie, de derde van Ursula von der Leyen en de meest passionele tot nog toe. De oorlogssituatie op het Europese continent is uiteraard de oorzaak. Dat Olena Zelenska aanwezig was, gaf ook een speciale sfeer. Ursula von der Leyen was gekleed in de Oekraïense blauw-gele kleuren.

Ten eerste benadrukte ze dan ook dat wat in Oekraïne gebeurt, leidt tot het falen van wat Vladimir Poetin wou. Niet alleen voor Rusland en Oekraïne zelf of wegens de schendingen van het internationale recht op een zeer agressieve manier, maar ook omdat het een strijd is tussen democratie en autoritaire regimes. Het gaat dus veel verder dan wat in Oekraïne gebeurt. Er is een morele en menselijke plicht om te helpen, maar er is ook het belang van de Europese Unie zelf om op te komen voor de verdediging van de democratie.

Ursula von der Leyen vermeldde onder meer macrofinanciële assistentie aan Oekraïne, en heropbouw-, militaire en humanitaire steun. Dat gaat over tientallen tot honderden miljarden euro, afhankelijk van waarover men spreekt. Ze kondigde ook een kleiner initiatief aan van 100 miljoen euro voor de heropbouw van de Oekraïense scholen.

Ursula von der Leyen gaf ook de vastberaden boodschap dat de sancties voortgezet moeten worden. Ondertussen zijn er acht pakketten sancties goedgekeurd. Die doen pijn aan de mensen rond Vladimir Poetin, de oligarchen, aan de Russische economie en het Russische leger, dat onder meer chips uit koelkasten en andere elektronica haalt om het militaire materieel te herstellen. De impact van de sancties is duidelijk. Meer dan duizend bedrijven hebben Rusland verlaten. De autoproductie is in elkaar gestort. Vliegtuigen van Aeroflot staan aan de grond omdat er een tekort is aan onderdelen.

Voorts had Ursula von der Leyen het over het sneller openstellen dan gepland van de interne markt in de partnerschapsovereenkomst die een achttal jaar geleden met Oekraïne is gesloten. Eén argument daarvoor was de innovatieve en technologische innovatiekracht van de Oekraïense economie.

Wat onderbelicht is gebleven, is haar boodschap dat Europa had moeten luisteren naar zijn vrienden in Oost-Europa, naar landen dicht bij de Russische grens, en bijvoorbeeld gealarmeerd had moeten zijn over de moord op de Russische journalist Anna Politkovskaja. Kortom, het heeft de dreiging onderschat. De spreker noemt dat besef een belangrijke stap in een helingsproces tussen landen.

De oorlog en de bijhorende manipulaties van Vladimir Poetin hebben een grote impact op de energie. In Vlaanderen wekken de hoge rekeningen grote zorgen bij burgers, maar ook bij de industrie en zeker bij de zwaar energie-intensieve industrie. Daarnaast is er een risico op de-industrialisatie. De Commissievoorzitter kondigde dan ook de verlenging van het tijdelijke staatssteunkader voor bedrijven aan, weliswaar met enkele vereenvoudigingen en bijsturingen van de scope. Ook kondigde ze een solidariteitsbijdrage van de fossielebrandstofsector aan, wat ondertussen door de Raad van Energie verder uitgewerkt is. Ook komt er een bijdrage van de elektriciteitsproducenten die goedkoper produceren dan gas, dus een bijdrage op hernieuwbare en nucleaire energie. Die maken immers onverwachte overwinsten. Allicht zal dat 140 miljard euro genereren voor socialesteunmaatregelen en andere maatregelen van de lidstaten.

Op korte en middellange termijn is er voorts de hervorming van de gas- en elektriciteitsmarkt. Ondertussen heeft de Europese Commissie aangekondigd dat ze tegen het einde van het jaar een aantal principes van de hervorming van de elektriciteitsmarkt op tafel legt waarop volgend jaar het hervormingsvoorstel zal volgen. Het betreft onder meer het ontkoppelen van de gas- en de elektriciteitsprijs.

Andere aspecten aangekondigd in de Staat van de Unie zijn al in van kracht: van 40 procent naar minder dan 9 procent Russisch gas, een diversificatie van leveranciers en besparingsplannen voor gas en elektriciteit, verplicht of vrijwillig. De Commissie heeft ook aangekondigd dat ze voorstellen gaat doen voor een prijscorrectiemechanisme voor gas en een nieuwe gasindex naast de Title Transfer Facility, bepaald door het pijnlijngas. Europa voert immers meer en meer liquified natural gas (lng) in, ook dankzij Zeebrugge en een aantal Vlaamse operatoren. De nieuwe index zou voor maart 2023 klaar moeten zijn. Om die periode te overbruggen, wordt er aan prijscorrectiemechanismen gewerkt. In de Staat van de Unie is er ook een verplichte solidariteit tussen de lidstaten aangestipt.

Voor klimaat en energie acht Ursula von der Leyen een paradigmaverschuiving nodig met veel meer investeringen in hernieuwbare energie, de zogenaamde REPowerEU. Ze zei ook dat Europa niet de juiste lessen trok uit de oliecrisis van de jaren 70 door zich opnieuw afhankelijk te maken van olie. De voorzitter kondigde een nieuwe bank aan die 3 miljard euro kan investeren in groene of hernieuwbare waterstof. Het risico van waterstof is vaak te hoog voor commerciële banken.

Ursula von der Leyen had het ook over het herstelplan, waarvoor België en Vlaanderen sterk de nadruk leggen op digitaal en groen, met onder meer de renovatie van openbare gebouwen en sociale woningen, en laadpalen. Nog maar 100 van de 800 miljard euro voor dat herstelplan over de hele EU is ondertussen uitbetaald. België kreeg een voorschot in juni 2021, maar moet verdere betalingen nog aanvragen. Naast aan REPowerEU en het herstelplan zijn er ook de cohesiemaatregelen en andere investeringsmiddelen in hernieuwbare infrastructuur.

Het nieuwe stabiliteits- en groeipact, zeker belangrijk voor landen met een hoge schuldgraad vergeleken met het bnp, zoals België, biedt meer flexibiliteit aan de lidstaten om een traject uit te stippelen om de schuld op middellange termijn naar beneden te halen, meer flexibiliteit bij investeringen, maar ook meer accountability. De lidstaten krijgen meer eigenaarschap over de structurele hervormingen die Europa al langer vraagt aan landen, zoals aan België, in verband met arbeidslast, maar er komt ook meer afdwingbaarheid van de hervormingen die de lidstaten zelf voorstellen. Binnenkort zal de Europese Commissie daarover een voorstel doen.

De voorzitter van de Europese Commissie kondigde ook enkele maatregelen voor kmo’s aan. Een aantal Vlaamse sectoren heeft het moeilijk om arbeidskrachten te vinden. Bijscholing en omscholing volstaan niet. Daarom komt er een Europees

voorstel om mensen met professionele kwalificaties uit derde landen sneller aan te trekken en hun kwalificaties te erkennen.

Een volgend punt is hoe de strategische autonomie van de Europese Unie te verzoenen met het behoud en de ontwikkeling van open handelsrelaties. De trend naar strategische autonomie wordt de laatste jaren sterker. Tegelijk wil Ursula von der Leyen de handelsrelaties intensifiëren en wil ze meer openhandelrelaties met betrouwbare partners. Ze noemde India en Australië met naam, waarmee Europa nog in onderhandeling is, maar ook de ratificatie van enkele al gesloten verdragen, met Nieuw-Zeeland, Chili en Mexico. Ze had het niet over eerdere akkoorden die evenmin geratificeerd zijn, ook door enkele parlementen in dit land. België is het enige land dat het Andesakkoord niet heeft geratificeerd.

Van China daarentegen wil de Commissievoorzitter minder afhankelijk worden voor een aantal zaken, onder meer van aardmetalen zoals lithium. Ze heeft dan ook een Kritiekegrondstoffenverordening aangekondigd om de toeleveringsketens te onderzoeken en bevoorradingszekerheid te verbeteren. Een dergelijk industrieel beleid heeft volgens de Commissievoorzitter mogelijk een soeverein Europees fonds nodig. Dat is vooral interessant voor landen die minder kracht hebben om staatssteun te geven, bijvoorbeeld landen met een hoge schuldgraad, zoals België.

Ten slotte sprak ze over democratie, onder meer over een pakket voor de verdediging van de democratie dat de Europese Commissie voorbereidt en dat verder bouwt op wat al gebeurt voor de rechtsstaat, inbreuken en budgettaire conditionaliteit, maar ook over de Conferentie over de Toekomst van Europa met zijn burgerpanels. Zo is er een burgerpanel over voedselverspilling aangekondigd. De verordening Mediavrijheid ligt al sinds september op de tafel van de Raad en het Europees Parlement. Dat knoopt aan met het begin van de toespraak dat democratie niet als vanzelfsprekend gezien mag worden, dat er bewuster mee moet worden omgegaan en dat er maatregelen nodig zijn om de democratie in de lidstaten verder te versterken.

Met alles wat de Europese Commissie nu voorstelt, zal het Belgische Raadsvoorzitterschap vanaf januari 2024 ook te maken krijgen. Sommige wetgevende voorstellen kunnen nog door het Spaanse voorzitterschap worden afgerond. Dat is zeker de bedoeling voor het nieuwe groei- en stabiliteitspact. Het afwerken van andere wetgevende dossiers vóór het Europees Parlement in april in verkiezingsmodus gaat, zal de taak zijn van het Belgische/regionale voorzitterschap.

2. Vragen van de leden

2.1. Tussenkomst van Karl Vanlouwe

Karl Vanlouwe bevestigt dat de Commissievoorzitter in haar Staat van de Unie de juiste boodschappen heeft gebracht, maar wijst erop dat hij enkele signalen van teleurstelling heeft opgevangen. Hij informeert hoe de regionale en lokale autoriteiten in de toespraak aan bod kwamen. Zij stonden zowel in de coronacrisis als bij de opvang van de Oekraïense vluchtelingen in de frontline, en nu opnieuw bij de migratiecrisis.

Voorts vraagt hij nog wat meer informatie over het NextGenerationEU-herstelfonds en de niet-bestemde middelen daarvan. Wat zijn precies de plannen voor nieuwe begrotingsregels?

De Toekomstconferentie gaf een vijftigtal aanbevelingen. Hier en daar gaan stemmen op om te komen tot een Europese conventie, een constituante die een verdragswijziging voorbereidt. De N-VA staat daar, net als heel wat lidstaten, nogal kritisch tegenover. Het komt immers snel na het Verdrag van Lissabon. Kan de

ambassadeur daar iets meer over zeggen? Waarom is voorts een nieuw internationaal overlegorgaan als de Europese Politieke Gemeenschap nodig?

2.2. Tussenkomst van Bart Tommelein

Bart Tommelein merkt dat Ursula von der Leyen het snelle eensgezinde optreden van de Europese Unie looft. Bij de financiële crisis kostte dat jaren, bij de coronapandemie weken, de respons op de inval van Rusland was er onmiddellijk. Toch heeft het alweer enige tijd gevraagd voor de concrete voorstellen er waren om de energiecrisis aan te pakken. Het antwoord was bezwaarlijk eensgezind te noemen, gelet op de rol van Duitsland. Het is begrijpelijk dat de Commissievoorzitter successen benadrukt, maar zeggen dat de Europese Unie excelleert in responssnelheid op crisissen doet toch wat de wenkbrauwen fronsen. Vindt de ambassadeur ook dat een Europees antwoord op een acute energiecrisis sneller en daadkrachtiger moet zijn?

Ursula Von der Leyen benadrukte terecht dat de interne markt een van Europa's succesverhalen is, en knoopte daaraan vast dat het de hoogste tijd is Oekraïne hierin te laten delen. Kan een derde staat zo maar toegang krijgen tot de interne markt? Hoe zit het dan met de Britse vrienden in Noord-Ierland? Wat voor het Verenigd Koninkrijk een rode lijn is, is dat voor Oekraïne blijkbaar niet. Hoe moet men de opmerking van de Commissievoorzitter inschatten?

Het ondersteunen van het bedrijfsleven, met name van de kmo's, is terecht een prioriteit. Vlaanderen is een kmo-staat. Op welke manier wil de Europese Unie dat concreet verwezenlijken? Zal het op dezelfde manier zijn als Canada of Australië? Het is daarnaast van cruciaal belang dat de Europese Commissie haar leidersrol in het sluiten van handelsakkoorden ter harte neemt en daarop inzet. Vrijhandel is de sleutel naar economisch succes en sociale welvaart. Als open economie heeft Vlaanderen die handel hard nodig. De Europese Commissie beloofde om overeenkomsten met Chili, Mexico en Nieuw-Zeeland ter ratificatie voor te leggen. Wat is de stand van zaken? Hij suggereert dat het Vlaams Parlement eens bekijkt hoe het het Waalse Parlement kan motiveren. Dat is niet alleen voor Vlaanderen maar voor iedereen van belang.

Over de rechtsstaat zegt Ursula von der Leyen: "We zullen onze begroting beschermen via het conditionaliteitsmechanisme." Dat is een belangrijk gegeven. Corruptie moet uit de Europese Unie gebannen worden. Op dat vlak heeft de EU haar tanden eindelijk laten zien. Uit bezorgdheid over de fraude en de corruptie in Hongarije heeft de Europese Commissie besloten om 7,5 miljard euro aan EU-middelen voor Hongarije op te schorten. Als Hongarije niet met de noodzakelijke hervormingsplannen over de brug komt, zal het de Europese middelen niet ontvangen. Hoe schat de ambassadeur dat dreigement in? Zal men de drempel van de gekwalificeerde meerderheid behalen om de sanctie toe te passen? Wanneer zal de Raad zich hierover buigen?

2.3. Tussenkomst van Karin Brouwers

Naast de verwoestingen en het leed die de oorlog in een land aanricht, beaamt *Karin Brouwers* dat de oorlog ook een strijd is tussen democratische en autoritaire regimes. Europa had inderdaad beter moeten luisteren naar zijn vrienden in Oost- en Centraal-Europa. De dagelijkse druk waar die landen aan blootstaan, hebben de parlementsleden ondervonden tijdens de studiereis in Estland en Litouwen.

Wat de energiecrisis betreft, is het onbegrijpelijk dat het zo lang geduurd heeft en dat de groepsaankopen op zo veel weerstand botsen. Dat er al een Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal was voor de Europese Economische Gemeenschap, bewijst hoe belangrijk een Europese unie van energie is. Momenteel gaat de

meeste energie naar crisisbeheersing, maar wat zijn de plannen op langere termijn van de Commissie?

Het correcte nieuws moet iedereen bereiken, zeker de jonge mensen die hun informatie vooral halen op sociale media. Hoe zal de Europese Commissie de strijd tegen desinformatie aanpakken?

2.4. Tussenkomst van Karl Vanlouwe

Karl Vanlouwe denkt dat er momenteel negen handels- en investeringsverdragen in België niet geratificeerd geraken, waaronder CETA. Straalt die niet-ratificatie negatief af op België? Zo ja, dan kan dat een effect hebben op de export die voor 83 procent uit Vlaanderen komt, maar ook op investeringen.

3. Antwoord van Stefaan De Rynck

Stefaan De Rynck zegt dat de Europese Commissie in samenspraak met de Raad onmiddellijk na start van de oorlog, het tijdelijk beschermingsmechanisme afgekondigde. Daardoor kregen Oekraïense vluchtelingen onmiddellijk een erkenning en bepaalde rechten zoals de toegang tot de arbeidsmarkt. Dat nam een grote administratieve last weg bij de bevoegde besturen. De Commissievoorzitter bracht in haar toespraak eigenlijk een boodschap aan alle Europeanen die Oekraïense vluchtelingen hebben opgevangen, door twee Poolse dames te huldigen. Zij staan symbool voor de onbaatzuchtige houding van zoveel Europeanen, maar ook voor de inspanningen van lokale en andere besturen.

Van NextGenerationEU krijgt het Belgische plan iets minder dan 5 miljard euro, verdeeld over Vlaanderen, Brussel, Wallonië, de Duitstalige Gemeenschap en het federale niveau. Daarmee worden onder meer het Prinses Elisabethpark op de Noordzee, kankeronderzoek, nucleair onderzoek, fietspaden, laadpalen, duurzame en hernieuwbare energie voor sociale woningen gefinancierd. De resterende 700 miljard euro voor de hele EU moet voor eind 2026 besteed zijn. Het uitbetalen hangt af van het halen van mijlpalen en het naleven van criteria. Heel wat lidstaten vragen om het gezamenlijke lenen gegarandeerd door nationale budgetten ook voor andere aangelegenheden te gebruiken. Voor NextGenerationEU was er een instrument dat Support to mitigate Unemployment Risks in an Emergency (SURE) heette. Daarvoor leende de Europese Commissie op de kapitaalmarkt om goedkope leningen aan lidstaten te verstrekken waarmee ze de tijdelijke werkloosheid tijdens de coronacrisis konden financieren. De Europese Commissie zoekt nog naar bijkomende beschermingsmechanismen.

De Europese Commissie leent ook nu de 800 miljard euro voor het herstel- en veerkrachtplan op de kapitaalmarkten, met groene en andere obligaties, tegen vrij interessante intrestvoeten, goedkoper dan de meeste lidstaten, dit keer om te investeren in de digitale en groene transitie. België en Vlaanderen krijgen Europese subsidies, maar een andere optie is dat de Europese Commissie leningen aangaat in de plaats van een lidstaat. Dat is voor sommige schuldagentschappen interessant, maar voor andere niet. Momenteel is het dus wachten op het Belgische verzoek voor uitbetaling van de eerste tranche voor de subsidies in het herstelplan. Het kabinet van minister Thomas Dermine verzorgt de coördinatie.

In het Verdrag van Maastricht staan de begrotingscriteria: 3 procent deficit en een nationale schuld van maximaal 60 procent van het bnp. Daar zit België met meer dan 100 procent ver boven. Het probleem in het kader van het Europese Semester en de deficitprocedures is dat er met aanbevelingen aan lidstaten, door de Europese Commissie voorgesteld en door de Raad aangenomen, vaak niet zoveel gebeurt. België krijgt bepaalde aanbevelingen al jaren, onder meer over het verlagen van lasten op arbeid, maar slaagt er niet tot een politiek akkoord daarover te

komen. De Europese Commissie stelt daarom voor meer flexibiliteit te geven aan de lidstaten voor het schuldtraject en strategische investeringen, maar dan wel gekoppeld aan een engagement van enkele echte hervormingen. Dat model is ook al gebruikt voor het herstelplan. Het Belgische herstelplan stipuleert duidelijk welke hervormingen in welk trimester op tafel komen en welke stappen er dan worden gezet. Eigenlijk zijn dat gedetailleerde contracten tussen de Europese Commissie en de lidstaat. Als die niet gerespecteerd worden of bij excessieve deficits, moet de Europese Commissie instrumenten hebben om in te grijpen. Binnen enkele weken zal de Europese Commissie daar een voorstel over doen, in eerste instantie met een mededeling. Die is het resultaat van een jaar discussies met lidstaten en een publieke consultatie van eind vorig jaar. Of er wetgevend werk nodig is, moet tijdens het proces bekeken worden.

Op 18 oktober hield de Raad Algemene Zaken een discussie over de conventie. Een aantal lidstaten is inderdaad niet erg happig op verdragswijzigingen. De Commissievoorzitter suggereerde het principe van de intergenerationele solidariteit in de verdragen in te voegen, naast de besluitvorming te vereenvoudigen. Doel is ook om jongeren sterker bij de Europese Unie te betrekken.

De Europese Politieke Gemeenschap is geen project van de Europese Unie, maar oorspronkelijk een idee van Frans president Emmanuel Macron. Het Tsjechische voorzitterschap heeft er mee aan getrokken en de vergadering in Praag op touw gezet. Er zijn daar drie verdere bijeenkomsten vastgelegd. In de marge heeft de Commissievoorzitter veel bilaterale contacten gehad. Een belangrijk signaal was dat de Europese Politieke Gemeenschap samenkwam met alle landen behalve Rusland en Wit-Rusland, dus wel met het Verenigd Koninkrijk, de Balkanlanden en Oekraïne. De Europese Politieke Gemeenschap zal haar weg zelf moeten zoeken, maar de Europese Commissie vindt het in ieder geval positief dat het Verenigd Koninkrijk erbij is. Wat de rol van de Europese Unie en de Europese Commissie zal zijn, zal de tijd uitwijzen.

De Europese Commissie heeft heel snel, zelfs voor de oorlog in Oekraïne, toen de energieprijzen begonnen te stijgen in oktober 2021, maatregelen voor sociale en staatssteun op tafel gelegd. Ook de gasstockage is snel aangevat. Terwijl heel wat gasexperts bij aanvang 85 procent niet haalbaar vonden, zit de stock ondertussen boven de 90 procent. Allicht volstaat dat voor de winter.

In Versailles drongen heel wat lidstaten sterk aan op een plafond op de gasprijs. Dat is een technisch moeilijke discussie. De Europese Commissie heeft eerst ingezet op een besparingsplan voor gas en elektriciteit om de prijs te drukken. Ondertussen wordt er gekeken naar een loskoppeling van de elektriciteits- en de gasprijs. De voorstellen voor de solidariteitsbijdrage van de fossiele brandstoffen en de overwinstbijdrage van goedkope-elektriciteitsproducenten, gekoppeld aan een tijdelijk crisisnetwerk, zijn bijna wetgeving. Dat er meer nodig is, is duidelijk. Dat de crisis een verarming van de economie met zich meebrengt, is evenzeer duidelijk. Die valt niet te stoppen, het is zaak te proberen de verarming te verzachten en te managen. Lidstaten hadden wellicht sneller kunnen handelen. Een Europees ingrijpen ligt moeilijk, want de energiemix hoort traditioneel de lidstaten toe. De afhankelijkheid van Russisch gas, waarin sommige lidstaten zich de laatste twintig jaar gemanoeuvreerd hebben, was de uitgangspositie. Een jaar geleden kwam 40 procent van het gas uit Rusland. De energiemix wordt nu wel meer en meer door de Europese Unie aangestuurd. Europa wil tot 45 procent en hopelijk meer hernieuwbare energie komen tegen 2030.

De conclusies van de Europese Raad bevatten een duidelijke verwijzing naar het gelijke speelveld, waar de Europese Commissie streng op zal toekijken. Grote steunpakketten van lidstaten moeten vanzelfsprekend aan de staatssteunregels beantwoorden. In de conclusies worden ook de Europese instrumenten van

solidariteit benadrukt en het verdiepen en niet-fragmenteren van de interne markt. Dat is immers een risico als lidstaten ongecoördineerd bepaalde steunmaatregelen aannemen.

De Europese Unie heeft sinds 2014 een diepe en brede vrijhandelsovereenkomst (Deep and Comprehensive Free Trade Agreement) met Oekraïne, eigenlijk een associatieverdrag, waarin staat dat het land bij de interne markt komt op voorwaarde dat het alle Europese regels aanneemt. Er zijn ook mechanismen om Oekraïne daarbij te helpen. Dat was dus al vóór de oorlog uitbrak. Oekraïne engageerde zich in 2014 al om de rechtspraak van het Europese Hof van Justitie te eerbiedigen. De discussie met de Britten gaat er net over of dat hof bevoegd is voor Noord-Ierland, zoals in het uittredingsverdrag staat.

Voor kmo's komt er in het derde trimester een pakket van de Europese Commissie, met onder meer een vereenvoudiging van de grensoverschrijdende belastingen, en maatregelen tegen laattijdige betalingen waardoor een kwart van de kmo's failliet gaat. De Europese Commissie heeft een Blue Card, een systeem van wettelijke migratie naar de Europese Unie. Meer dan 90 procent van de migranten komt via die wettelijke weg. Het is dus niet wereldschokkend dat de Europese Commissie nu voor bepaalde beroepskwalificaties, bijvoorbeeld in de zorgsector, een gestroomlijnde procedure zal voorstellen.

Een oplossing voor niet-ratificatie door sommige parlementen zou zijn dat handelsverdragen een exclusief Europese bevoegdheid worden en alleen door het Europees Parlement moeten worden geratificeerd. Dat is trouwens gebeurd voor het verdrag met het Verenigd Koninkrijk, omdat het een exclusief Europese bevoegdheid is en omdat de lidstaten dat in de Raad niet gecontesteerd hebben. Het is evenwel ook een politieke discussie, niet alleen een juridische kwestie. De Europese Commissie heeft al heel wat gedaan voor duurzame ontwikkeling en handel, heeft daarvoor nieuwe criteria voorgesteld die in de nieuwe handelsakkoorden ingelast zijn, onder meer om tegemoet te komen aan bekommernissen van bepaalde ngo's en politieke partijen. Het gaat om criteria over het respecteren van leefmilieu en sociale normen bij de handelspartners en het afdwingbaar maken van die bepalingen in de nieuwe verdragen. In de oudere verdragen staan die niet altijd. De Europese Commissie heeft daarnaast heel wat voorstellen op tafel gelegd waarvan sommige ondertussen omgezet zijn in wetten: over respect voor de mensenrechten en arbeidsnormen in de toeleveringsketens, over ontbossing enzovoort. Dat zijn autonome maatregelen die het handelsbeleid complementeren en de interne markt beschermen tegen leefmilieu-, sociale, of andere vormen van dumping. Voor de Europese geloofwaardigheid is het belangrijk dat de verdragen die de Unie afsluit, ook geratificeerd worden.

De Europese Commissie komt in de volgende twaalf maanden met een voorstel om het begrip corruptie breder te definiëren, niet langer met alleen omkoping maar ook met verrijking en machtsmisbruik. Wat de herstel- en veerkrachtfaciliteit betreft, moet Hongarije zich volgens de verordening tegen het eind van het jaar conformeren, vóór 19 december, anders krijgt het het geld niet.

De rechtsstaat (rule of law) is een van de criteria in de verordening voor het goedkeuren van de herstelplannen. Voor het uitbetalen moeten de mijlpalen en de criteria volledig gerespecteerd worden.

De energiemix, die in het verleden volledig nationaal aangestuurd werd, wordt hoe langer hoe meer een zaak van de Unie. De EU gaat voor 45 procent hernieuwbare energie.

Om desinformatie tegen te gaan, doet de Europese Unie al heel wat, maar er moet nog heel wat meer gebeuren. De StratCom van de Europese Dienst voor extern

optreden (EDEO) ijvert tegen de desinformatie van derde landen, bijvoorbeeld de Kremlintrollen. Voor burgerlijke educatie, een Vlaamse bevoegdheid, is het checken van bronnen belangrijk, maar bronnen van desinformatie zullen er altijd zijn. Het is dus ook nodig om het doelpubliek immuun te maken voor desinformatie. Jongeren en volwassenen wapenen vergt communicatiecampagnes en onderwijsinitiatieven op het vlak van democratie, burgerschap enzovoort. Zodra mensen in een bubbel zitten, is het moeilijk om ze eruit te halen.

4. Toelichting door Jan Buysse

Jan Buysse geeft wat meer uitleg over het Groot Vlaams Europadebat van 10 oktober 2022, waar de Staat van de Unie door een Vlaamse bril bekeken werd. In de eerste editie stond een panel met twee onafhankelijke EU-experts, vijf leden van het Vlaams-Europees Verbindingsagentschap, vertegenwoordigers van lokale overheden en het middenveld, en vijf Vlaamse en Europese beleidsmakers centraal. De vier subdebatten waren:

1° de energiecrisis, een gevolg van de oorlog in Oekraïne;
2° Europa in een geopolitieke wereld, vrijhandel en omgaan met afhankelijkheden;
3° een sterke sociale markteconomie, een gunstig ondernemersklimaat en een beroepsbevolking met de juiste vaardigheden;
4° de weg naar een klimaatneutraal en digitaal Europa, en het belang van NextGenerationEU voor die dubbele transitie.

Het Vlaams-Europees Verbindingsagentschap organiseert, in nauwe samenwerking met het Vlaams Parlement, dat debat om de inbreng van tal van stakeholders, onder meer het middenveld, te geven aan de Vlaamse beleidsmakers op Europees vlak bij de Staat van de Unie. Voorts is het de bedoeling om de EU top of mind te krijgen, zeker gezien het nakende Belgische Raadsvoorzitterschap en de Europese verkiezingen. Het netwerk van mensen die professioneel bezig zijn met Europa fysiek samenbrengen is een ander doel, met een terugblik op het voorbije jaar en een vooruitblik op het nieuwe jaar. De eerste editie vond plaats op 10 oktober 2022 in De Schelp van het Vlaams Parlement, voor iets meer dan 220 aanwezigen en meer dan 500 onlinekijkers. Op de evaluatieformulieren is de feedback positief en constructief.

Daarnaast heeft het Vlaams-Europees Verbindingsagentschap aan al zijn leden de kans gegeven om in een enquête te reflecteren over dezelfde vier onderwerpen. Over elk onderwerp werden volgende vragen gesteld:

- Met welke struikelblokken krijgt uw organisatie te maken in verband met dit thema?
- Waar zou de focus van de EU vooral moeten liggen?
- Wat moet Europa (meer) doen en/of laten?

De antwoorden van de negentien respondenten zijn samengevoegd in een rapport.

Op basis van de getranscribeerde tekst, verzorgd door de diensten van het parlement, heeft het Vlaams-Europees Verbindingsagentschap een blog gemaakt. Het agentschap legt nu de laatste hand aan het rapport 'Groot Vlaams Europadebat 2022-input VLEVA-leden', waarin de belangrijkste bevindingen van het debat en de enquête samengebracht zijn.

De verdere toelichting is dus geen standpunt van het Vlaams-Europees Verbindingsagentschap, maar een bloemlezing van standpunten en bezorgdheden van het Vlaamse middenveld. Het zijn naast vaak voorkomende algemene opmerkingen, ook enkele reacties van individuele organisaties.

4.1. Energiecrisis

Over de energiecrisis melden vele leden dat de problematische prijsverhogingen leiden tot productiebeperkingen en zelfs -stopzettingen, problemen in de volledige waardeketen, een gebrek aan gelijk speelveld, ook binnen de Europese Unie en een aantasting van de Europese competitiviteit. Het merendeel is van oordeel dat de oorlog de noodzaak van een snellere energietransitie illustreert, maar ook dat de oplossing voor de stijgende energiekosten van Europa moet komen.

Voorts zijn er enkele sectorspecifieke opmerkingen: Verso, de socialprofitsector, vraagt investeringen in publieke gebouwen; de Gezinsbond toegankelijke renovatiemogelijkheden en een basispakket voor energie; UNIZO subsidies op korte termijn. Het Vlaams Instituut voor de Zee vraagt dat Europa de impact van de oorlog op het ecosysteem van de Zwarte Zee meet en bekendmaakt. De chemische sector, essenscia Vlaanderen, pleit ervoor dat Europa via internationale diplomatie directe bondgenoten aanzet solidair te zijn en de gasprijzen voor Europa te verlagen, en pleit er tegelijk voor om emissierechten uit de zogenaamde Market Stability Reserve op de markt te brengen. Het Vlaams Kenniscentrum Water vraagt bij de energietransitie de sterke koppeling tussen energie en water niet uit het oog te verliezen. Agrolink wijst op de enorme impact van de oorlog op de export van groenten en fruit. De Boerenbond eist dat de agrosector als essentiële sector primair bevoorraad wordt. North Sea Port vraagt de versterking van de 'EU Solidarity Lanes' en de uitbreiding van corridors richting Oekraïne bij de herziening van het Trans-Europees Netwerk voor Transport (TEN-T). De Blauwe Cluster vindt dat niettegenstaande de roep naar near- en onshoring, het volledig terugplooien in Fortress Europe niet de weg is naar een duurzame en vreedzame economische en energetische transitie. Eigenlijk pleit het voor een evenwicht tussen de nationale economie en de internationale handel. De bouwsector wijst bij monde van Embuild Vlaanderen op het belang van eigen en decentrale energievoorzieningen en een snellere uitrol van lokale energiegemeenschappen.

4.2. Europa in een geopolitieke context

Het tweede deeldebat ging over Europa in geopolitieke context, handel in tijden van onrust, de impact van de sanctieregimes en omgang met afhankelijkheid van diverse regimes, de ene al wat vriendelijker dan de andere. De meeste respondenten pleiten voor realisme. De veranderde geopolitieke wereld noopt volgens hen tot beperking van afhankelijkheden met focus op een open strategische autonomie, maar toch geen eenzijdig accent op 'made in Europe'. Kortom, een gezond en evenwichtig model van wederzijdse afhankelijkheden. Op het vlak van handel vragen ze een gelijk speelveld, binnen en buiten de Europese Unie, waar goede handelsakkoorden een facet van zijn. Tegelijk wijzen ze op de noodzaak van een Europese circulariteitstrategie, om rest- en afvalstromen maximaal te hergebruiken, eerder dan te importeren.

De Boerenbond wijst erop dat programma's als Fit for 55 en farm-to-fork grote ambities poneren voor de landbouwsector die evenwel niet eenvoudig af te dwingen zijn van de internationale handelspartners. Het mechanisme voor koolstofcorrectie aan de grens, het 'Carbon Border Adjustment Mechanism', waar de Boerenbond initieel voorstander van was, begint nu eerder tegen de sector te werken, aangezien dat niet op de land- en tuinbouwsector slaat maar wel op de kunststofmestsector. Agoria acht het een illusie dat voor grondstofintensieve sectoren als technologie volledige Europese autonomie mogelijk is. De Europese sterkte in zijn sector ligt veel verder in de waardeketen, namelijk in onderzoek en ontwikkeling. Agoria verwacht vooral ondersteuning van Europa daarbij. Voka wijst op de noodzaak van een defensieve en offensieve handelsagenda en vraagt voldoende financiering voor de Chipsverordening, maar bij voorkeur niet uit de pot van

Horizon Europe. De North Sea Port bepleit een Europees actieplan voor de import van de groene moleculen waterstof, ammoniak en methanol.

4.3. Sociale markteconomie

Het derde onderwerp is de focus op de interne markt, de sociale markteconomie gebaseerd op een gunstig ondernemersklimaat en een beroepsbevolking met de juiste vaardigheden. Veel leden wijzen op de arbeidsmarkttekorten, te weinig 'boots on the ground', die een rem zetten op groei en transitie, maar ook op het vermogen tot innoveren. De Europese Unie dient dus in te zetten op opleiding, bijscholing en vaardigheden, onder andere via investeringen maar ook met diversificatie en verspreiding van Europese beste praktijken. Tegelijk wordt aangekaart dat de administratieve lasten en rapporteringsverplichtingen zwaar vallen.

Verso klaagt aan dat de socialprofitsector bij Europese regelgeving tussen wal en schip valt: noch overheid, noch onderneming. Ook vraagt het ervoor te zorgen dat zeker bij de toepassing van staatssteunregels gold-plating verhinderd wordt, dus niet strenger zijn in eigen land dan wat Europa vraagt. De Boerenbond klaagt over het gemis van vertrouwen in het ondernemerschap van de boeren. De Europese Unie verbiedt manifest oneerlijke handelspraktijken, maar er is te weinig plaats voor een flankerend beleid ter promotie van eerlijke handel. Voorts vraagt de organisatie wat meer consideratie van de Europese Unie voor verstedelijkte omgevingen zoals Vlaanderen.

Algemeen bejubeld wordt de expliciete aandacht voor kmo's in de Staat van de Unie, ook al is nog heel wat onduidelijk, aldus UNIZO. Het is goed dat Europa het 'think small first'-principe promoot, maar de organisatie stelt vast dat het niet in alle regelgeving zo is. De Port of Antwerp-Bruges en de Blauwe Cluster pleiten voor een gelijk speelveld en net als Voka roepen ze op tot het revitaliseren van de interne markt.

4.4. NextGenerationEU

Het laatste onderwerp was de zogenaamde twin transition, NextGenerationEU. Vaak terugkerend was de aanvaarding dat lidstaatoverstijgende en ambitieuze doelstellingen nodig zijn voor de groene en digitale transitie, maar dan wel met blijvende aandacht voor haalbaarheid en betaalbaarheid en impact op het industrieel weefsel, voor vermijding van buitenproportionele lasten op het bedrijfsleven en voor realistische alternatieven. De groene en digitale transitie verlopen voorts het best zo gecoördineerd mogelijk, omdat ze elkaar versterken. Innovatie wordt gezien als een belangrijke sleutel voor succes.

De Gezinsbond vraagt om elke actie te toetsen aan de kindnorm: als het goed is voor het kind, is het voor iedereen goed. Net als voor renovaties vraagt hij aandacht voor de brede toegankelijkheid van technologie. De technologische sector staat volgens Agoria helemaal achter de 'Fit for 55'-doelstellingen, maar roept op om de omvangrijke en ingrijpende agenda nauwgezet te monitoren en zo nodig bij te sturen. Tegelijk wijst het erop dat de groene transitie grote mogelijkheden biedt voor groene technologie. Het vraagt ook om de tsunami van wetgeving over de digitale agenda met bijhorende rapporteringseisen, op te schorten en te focussen op de uitvoering van bestaande regels.

De bouwsector ziet zichzelf als cruciale partner voor het realiseren van de klimaatdoelstellingen en toont zich voorstander van Europese ambities in de Green Deal, maar vreest tegelijk dat bij specifieke aspecten van de invulling ervan, onder andere in de Taxonomieverordening en de Europese Bodemstrategie, Europa voorbijgaat aan de specificiteit van lidstaten. De vervoerssector wil zijn schouders zetten onder de decarbonisatie, maar acht zero-emissievoertuigen nu nog niet

realistisch, noch op het vlak van beschikbaarheid, van operationele garantie, van beschikbare tankinfrastructuur, noch van hoeveelheid energie.

Digitaal Vlaanderen wijst erop dat voor de digitale transitie Europa nog meer zal moeten inzetten op het definiëren en opleggen van Europese technische standaarden en beleidsafspraken op het vlak van dataruimte, gebruiksplatformen en gemeenschappelijke bouwstenen. Volgens de Boerenbond moet de Europese Unie parallel werken aan ambitieuze doelstellingen en realistische alternatieven, rekening houdend met de verstedelijkte en dichtbevolkte structuur van Vlaanderen. North Sea Port vraagt eenvoudigere vergunningsprocedures voor energie-infrastructuur en een koolstofopvangstrategie om een concurrentiële open accesscapaciteit voor onderzeese CO_2-opslag te kunnen garanderen. Het Vlaams Instituut voor de Zee brengt de methaanproblematiek en de koolstofopslagcapaciteit van kust- en oceaansystemen onder de aandacht, waar volgens het instituut meer Europese aandacht en onderzoek naartoe moet gaan. Voorts wijst het op het belang van big data en kwalitatieve datasets over digitalisering en artificiële intelligentie, die door de Europese silobenadering onderbelicht blijven. Het pleit ervoor dat Europa meer en structureel inzet op observatieplatformen en datastromen.

UNIZO herhaalt de noodzaak van EU-financiering voor de voortzetting van de renovatiegolf. Het Vlaamse Kenniscentrum Water vindt dat Europa meer moet inzetten op gepaste financiële hefbomen om innovatieve praktijken te onderzoeken, maar ook op te schalen en te vermarkten. De Vlaamse Waterweg stelt vast dat hoge kosten vaak tot vertragingen leiden bij groene projecten van het Trans-Europees Netwerk voor Transport. Ook Voka wijst op de complexiteit en trage vergunningsprocedures als struikelblok voor innovatie. De Vlaamse Instelling voor Technologisch Onderzoek vraagt dat Europa zich ook buigt over de implementatie van onderzoek en innovatie.

5. Vragen van de leden

5.1. Tussenkomst van Karin Brouwers

Karin Brouwers was overweldigd door het grote aantal thema's en sprekers op het Europadebat. Ze is dan ook blij met het samenvattende rapport dat toont wat over Europa leeft in het middenveld. Misschien kan de parlementscommissie daaruit een resolutie distilleren zodat het rapport politieke weerklank krijgt. De wisselwerking met de politiek lijkt haar ook belangrijk.

5.2. Tussenkomst van Bart Tommelein

Bart Tommelein vraagt welke onderdelen van de Staat van de Unie het meeste belang hebben voor Vlaanderen. Ontbreken er in die toespraak aspecten die Vlaanderen wel had verwacht?

5.3. Tussenkomst van Karl Vanlouwe

Ook *Karl Vanlouwe* vindt dat de parlementscommissie zich moet beraden over bijkomende stappen. Hij informeert of er een overzicht in het verslag staat van welke planlasten de arbeidsmarkt precies bezwaren.

Aan Stefaan De Rynck vraagt hij hoe hij als Europees diplomaat het rapport in zijn Europese werkzaamheden gebruikt.

6. Antwoord van Jan Buysse

Jan Buysse beaamt dat de onderwerpen talrijk waren, wat een echt debat bemoeilijkt. Het is de taak van het Vlaams-Europees Verbindingsagentschap om de be-

leidsmakers te laten weten wat er leeft, zonder in de plaats te treden van het middenveld, maar evenmin van de politieke wereld. Een lijst van belangrijke aspecten zal altijd onvolledig zijn, maar is vooral niet de rol van het agentschap. Tegelijk wil het niet alleen een waslijst doorspelen. Het zal, samen met het Departement Kanselarij en Buitenlandse Zaken, opnieuw naar de opinies en prioriteiten van zijn leden vragen, nu de concrete agenda, namelijk het Commissiewerkprogramma, gepubliceerd is. Ook dat kan het politieke debat voeden.

De veelheid aan onderwerpen in de Staat van de Unie illustreert ook hoe belangrijk de Europese Unie is. Een debat kan dus niet vernauwd worden tot alleen de energiecrisis. Er zijn heel wat andere aspecten waarvoor België en Vlaanderen hun verantwoordelijkheid moeten nemen. Het is dus een evenwicht geworden tussen een haalbaar debat en de veelheid van de Europese initiatieven, en tegelijk ook de vele belangen en grote impact op verschillende niveaus.

Voor volgende edities zal er gezocht worden naar meer behapbare formules, zonder het debat te verengen qua inhoud of al te zeer politiek te maken. Het agentschap wil wel de wisselwerking zo sterk mogelijk faciliteren en de politieke wereld ondersteunen zonder evenwel in de plaats te treden van parlement, regering of overheid.

VLEVA kan dus zelf ook geen prioriteitenlijst bepalen, noch hiaten aanduiden, alleen doorgeven wat de leden (prioritair) vinden. Welke administratieve lasten de leden ondervinden, wordt in het rapport concreter gemaakt.

Terloops meldt de spreker dat de leden niet alleen uit de bedrijfswereld komen, maar ook allerlei organisaties uit het middenveld en het onderwijs, kennisinstellingen en de onderzoekswereld omvatten. Dat is ook een reden waarom het rapport uitgebreid is.

7. Antwoord van Stefaan De Rynck

Stefaan De Rynck zegt dat vertegenwoordiging nauwe contacten onderhoudt met het Vlaams-Europees Verbindingsagentschap. Elisabeth Lannoo, het hoofd van het politieke team, doet dat nog meer dan de spreker zelf. In juni-juli wordt bij de verschillende vertegenwoordigingen gepolst wat de Commissievoorzitter precies moet zeggen in haar Staat van de Unie. Daarbij gebruikt de vertegenwoordiging de opmerkingen van het middenveld als input. De Commissievoorzitter heeft maar een uur en moet dus keuzes maken. Ze praatte terecht veel over Oekraïne, wat de tijd verkort voor andere thema's. Zo was er maar één zinnetje over migratie, namelijk een betere bescherming van de grenzen met inachtneming van de grondrechten terwijl Europa toch een onthaalcontinent blijft. Daar was al een en ander van voorgesteld, net als over het klimaat en Fit for 55. 2023 wordt een belangrijk jaar voor de Digitaledienstenverordening, met heel wat nieuwe instrumenten voor de strijd tegen desinformatie, waarbij altijd het evenwicht met vrijheden en de privacy moet worden bewaakt. Ook uit de voorbije gezondheidscrisis worden nog altijd lessen getrokken. De Health Emergency Prepardness and Response Authority is in de opstartfase. Kortom, Europa doet heel wat dat in de speech niet aan bod kwam.

Europa biedt structuur en crisisinstrumenten. Qua structuur is Europese soevereiniteit voor energie belangrijk. Daarvoor moet de Noordzee aan het energienetwerk gelinkt worden. De Europese Raad heeft in zijn conclusies ook over vergunningen gesproken. Ook de arbeidsmarkt en het tekort aan arbeidskrachten blijven een belangrijk punt voor het Vlaams bedrijfsleven. Er zijn bepaalde oplossingen op Belgisch niveau op het vlak van fiscaliteit en mobiliteit, andere moeten van Europa komen.

8. Voorzitter

De *voorzitter* eindigt met de goede samenwerking tussen het parlement en het Vlaams-Europees Verbindingsagentschap in de verf te zetten. Het is zijn taak wat het Vlaamse middenveld belangrijk vindt naar bewindslui, Vlaams en Europees, door te geven, maar ook omgekeerd. Het Europadebat zette dat goed in de verf.

Dat er zoveel deelnemers waren op dat VLEVA-netwerkmoment, die ook op informele manier met elkaar spraken, bewijst dat Europa niet de ver-van-mijn-bedshow is. De enquête en het daaruit vloeiende rapport van VLEVA zijn mooie aanvullingen.

Het werkprogramma van de Europese Commissie komt eraan. Het is nu aan de politiek om daarmee aan te slag te gaan.

Voor juni moeten de aanbevelingen van het Vlaams Parlement voor het volgende werkprogramma doorgegeven worden en opnieuw kijkt deze commissie naar haar partners om input te geven.

Cathy COUDYSER,
voorzitter

Karl VANLOUWE,
verslaggever

Gebruikte afkortingen

bnp	bruto nationaal product
CETA	Comprehensive Economic and Trade Agreement
EDEO	Europese Dienst voor extern optreden
kmo	kleine of middelgrote onderneming
lng	liquid natural gas
ngo	niet-gouvernementele organisatie
StratCom	Strategic Communications
SURE	Support to mitigate Unemployment Risks in an Emergency
TEN-T	Trans-Europees Netwerk voor Transport
UNIZO	Unie van Zelfstandige Ondernemers
Verso	Vereniging voor Social Profit Ondernemingen
VLEVA	Vlaams-Europees Verbindingsagentschap
Voka	Vlaams netwerk van ondernemingen